

ELEKTRON TIJORAT TUSHUNCHASI VA UNDA ISTE'MOLCHILARNING HUQUQLARI

Iskandarova Yodgora Oybek qizi
yodgora.iskandarova707@gmail.com

Annotatsiya. rivojlangan bozor iqtisodiyoti sharoitida bugungi kunda har bir inson o'z faoliyatida elektron tijoratdan foydalanadi. Elektron tijorat texnologiyalar rivojining yutug'i desak, mubolag'a bo'lmaydi. Quyida biz elektron tijorat tushunchasi va unda iste'molchilarning huquqlarini hamda bu boradagi qonunchilikni tahlil qilamiz.

Kalit so'zlari: elektron tijorat, uning subyektlari, iste'molchilarning huquqlari.

Abstract. In the conditions of a developed market economy, today everyone uses e-commerce in their activities. It is no exaggeration to say that e-commerce is an achievement of technological development. Below we will analyze the concept of e-commerce and the rights of consumers in it, as well as the relevant legislation.

Key words: e-commerce, its subjects, consumer rights.

Hozirgi kunda elektron tijorat jadal sur'atlar bilan o'sib bormoqda va iste'molchilar onlayn xarid qilishni afzal ko'rmoqda. Elektron tijorat vaqtni tejash, qulaylik va tanlov kabi ko'plab afzalliklarni taqdim etadi. Ushbu jarayonlarda iste'molchilar o'z huquqlarini himoya qilishdan xabardor bo'lishlari muhim.

Elektron tijorat deganda kompyuter tarmoqlari yordamida amalga oshiriladigan barcha moliyaviy va savdo operatsiyalari va bunday operatsiyalar bilan bog'liq biznes jarayonlarini o'z ichiga olgan iqtisodiyot sohasi tushuniladi. "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonunda esa elektron tijorat tushunchasiga quyidagicha ta'rif berilgan: elektron tijorat — tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tadbirkorlik faoliyati doirasida axborot tizimlaridan foydalangan holda elektron savdo maydonchasi orqali tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiriladigan oldi-sotdisi. Ya'ni bunda elektron savdo maydonchasi tovarlar (ishlar, xizmatlar) oldi-sotdisini masofadan turib amalga oshirish imkonini beruvchi axborot tizimi hisoblanadi.

O'zbekistonda elektron tijorat sohasi, eng avvalo, 2015-yilda qabul qilingan va 2022-yilda yangilangan "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solinadi. Qonunga ko'ra, elektron tijoratda tovarlarni sotuvchi, xizmatlarni yetkazib beruvchi yoki ishlarni bajaruvchi sifatida ishtirok etuvchi yuridik yoki jismoniy shaxslar sotuvchi deb yuritiladi, elektron tijoratda tovarlarning xaridori esa, iste'molchisi sifatida ishtirok etuvchi yuridik yoki jismoniy shaxslar bo'lib,

ular elektron tijorat ishtirokchilari hisoblanadi. “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi qonundan tashqari, iste‘molchilar boshqa qonunlar, jumladan “Iste‘molchilarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi, “Shaxsga doir ma‘lumotlar to‘g‘risida”gi va “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi qonunlar, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Elektron tijoratda bitimlarni amalga oshirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori bilan ham himoyalangan. Ushbu qonun hujjatlari iste‘molchilarga qo‘shimcha huquqlar beradi, masalan, nuqsonli tovar yoki xizmatlar uchun pulni qaytarish yoki almashtirish huquqi hamda shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish huquqi.

“Elektron tijorat to‘g‘risida”gi qonun iste‘molchilar huquqlarini turli yo‘llar bilan himoya qiladi. Masalan, qonun elektron tijorat sotuvchilardan iste‘molchilarga o‘zlari sotayotgan mahsulot yoki xizmatlar, jumladan, narx, yetkazib berish shartlari va qaytarish siyosati haqida to‘g‘ri ma‘lumot berishni talab qiladi. Ya‘ni qonunda xaridorning huquqlari sifatida quyidagilar keltirilgan:

- ✓ shartnomalar tuzish orqali tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) sotib olish;
- ✓ tovarlar (ishlar, xizmatlar), ishlab chiqaruvchi va tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) sotib olishning boshqa shartlari to‘g‘risida to‘liq axborot olish;
- ✓ elektron tijorat sohasida amalga oshiriladigan operatsiyalarda ishtirok etish uchun shartlarning tengligini talab qilish;
- ✓ o‘z huquqlari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini talab qilish.

Agar xaridorni iste‘molchi sifatida talqin qiladigan bo‘lsak, O‘zbekistonda iste‘molchilar elektron tijoratni amalga oshirishda alohida huquqlarga ega:

Ma‘lumot olish huquqi: Onlayn sotuvchilar o‘z mahsulotlari yoki xizmatlari haqida aniq va asosli ma‘lumotlarni taqdim etishlari kerak. Bunga keng qamrovli tavsiflar, narxlar va sotish shartlari kiradi. Mazkur ma‘lumot tovarlarning etiketkalarida, tamg‘alarida, texnik hujjatida yoki tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) ayrim turlari uchun qabul qilingan boshqa usulda iste‘molchilarga yetkazilishi mumkin.

To‘lovni qaytarish huquqi: Iste‘molchilar qabul qilgan tovarlar nuqsonli yoki tavsiflanganidek bo‘lmasa, tegishli muddat ichida qaytarish huquqiga ega. Bunda tovarni ayni shunday markali maqbul sifatli tovarga almashtirib berish, tovarni boshqa markali shunday tovarga almashtirish, tovar xarid narxini tegishlicha qayta hisob-kitob qilish, tovarning nuqsonlarini bepul bartaraf etish yoki bartaraf etishga qilgan xarajatlarini qoplash, xarid narxini nuqsonga mutanosib ravishda kamaytirish yoki shartnomani bekor qilib, ko‘rilgan zararni qoplash kabi talablardan birini iste‘molchi qo‘llashi mumkin. Bu jahon amaliyotlariga mos keladi va onlayn xarid qiluvchilarga kafolat beradi.

Ma'naviy zarar uchun haq talab qilish: Iste'molchi huquqlari buzilishi tufayli unga yetkazilgan ma'naviy zarar uchun uni yetkazgan shaxs haq to'lashi lozim. Ma'naviy zarar uchun to'lanadigan haq miqdorini sud belgilaydi va bu iste'molchi ko'rgan mulkiy ziyon zararining o'rnini qoplanishidan qat'i nazar, amalga oshiriladi.

Umuman olganda davlatimizda elektron tijorat rivojlanishiga mos ravishda qonun hujjatlari ham takomillashtirilib kelinmoqda. Buning negizi albatta elektron tijorat ishtirokchilari, ayniqsa iste'molchilarning huquqlari buzilishi holatlarini oldini olish va onlayn operatsiyalarni amalga oshirishda qonunlarga rioya qilinishini ta'minlash hisoblanadi.